

TABLOUL SATULUI ROMÂNESC ÎN PLIN RĂZBOI MONDIAL, ZUGRĂVIT DE OMILETICA PROTOIEREULUI ACADEMICIAN IOAN LUPAȘ

Pr. drd. Cătălin VARGA

Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca

Abstract

This paper, takes a fresh look at the following argument: It is worth considering that orthodox priests, served with allegiance the moral, intelectual and material necessities of theirs rural parishes. One of this orthodox priests, very well as rhetorician, is Ioan Lupaș, member of Romanian Academy and Profesor of Romanian History at Cluj-Napoca. He's homiletics reflects the genuine life of Romanian orthodox peasants, who tried to promote their faith in all sorts of socio, economical and political aspects. For instance, the homilies of Father Ioan Lupaș, who was a fine cognoscente of the roumanian people history, was a subtle rhetorical artifice: it encapsulates metaphor, epithet, rhetorical question, litotes, impersonation, encomion, hyperbole, allegory and so on. All of these rhetorical procedures, in order to mentain a high vibrational spiritual energy of virtues, in the souls of his listeners, are encapsulated in the image of natural romanian village of 20th century.

Keywords: Ioan Lupaș, Romanian village, homiletics, World War I, rhetorics.

Introducere

Anul 1916 a fost un an de mare cumpănă pentru viitorul Stat Român, dar mai ales provocator pentru misiunea Bisericii Ortodoxe Române. Țara noastră aderă și ea la Antanta¹ în 1916, cu dorința națională de a-și reface granițele istorice, sau măcar să salveze ce se mai putea din punct de vedere teritorial. Așa se face că la data de 15/28 august 1916, România intră în război împotriva

¹ Este vorba de semnarea Triplei Alianțe sau a Antantei, un fost bloc politico-militar creat cu puțin timp înainte de declanșarea Primului Război Mondial, format din Franța, Imperiul Britanic și Imperiul Rus. Alianța cunoaște trei etape succesive: semnarea acordurilor politico-militare franco-ruse în 1891-1893; semnarea acordului anglo-francez în 1904 și acordul anglo-rus din anul 1907.

Puterilor Centrale, iar în numai câteva zile, pătrunde în Transilvania eliberând orașele: Brașov, Sfântul-Gheorghe, Miercurea Ciuc, Orșova. Însă presiunea armatei germane și invazia bulgară la Dunăre și Dobrogea, au forțat retragerea armatei române în zona Moldovei, părăsind noile cuceriri ardelenene. Însă, după refacerea armatei, unde Aliații au avut contribuția lor, soldații români au înregistrat acte eroice pe fronturile din Mărăști, Mărășești și Oituz, dar și în alte localități din Moldova, până ce au dobândit victoria finală, intrând în istoria neamului românesc pentru totdeauna². În tot acest context istoric, Biserica Ortodoxă Română s-a preocupat de continuarea formării duhovnicești a poporului ei, în special prin actul omiletic.

Cunoscând necesitatea elaborării unui compendium de cuvântări bisericești, pentru alinarea suferințelor poporului aspru încercat, și pentru îmbărbătarea celor rămași acasă, departe de front, protoiereul Ioan Lupaș editează, în condițiile grafice de atunci, un volum ce însumează câteva omilii ținute de dânsul și colegii lui, în contextul izbucnirii Primului Război Mondial – omilii ce aveau ca scop refacerea morală și intelectuală a poporului român. În precuvântarea acestei cărți³, autorii explică modul în care aceasta a luat naștere: preoții cei mai bine pregătiți își prezentau predicile lor, cu ocazia conferințelor preoțești, prezidate de părintele protoiereu

² Pr. prof. dr. Alexandru Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885-2000*, EIBMBOR, București, 2006, p. 555.

³ *Mângâiați poporul!*, Cuvântări bisericești de Pr. dr. Ioan Lupaș și alți preoți din protopopiatul Săliștei, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1916, 321 p. Titlul, inspirat din (Isaia 40, 1) – observăm că era un leitmotiv al vremii durerosului război îl întâlnim de asemenea și în pastorală mitropolitului Mețianu: „Cugetându-mă astfel la această stare de lucruri, auzul meu îl străbate și corzile inimii mele le mișcă porunca dată de Dumnezeu cu cuvintele: Mângâiați, mângâiați poporul Meu, zice Dumnezeul vostru. E scurtă această poruncă, dar pe cât este de scurtă, pe atâta este și de semnificativă, pentru că ea are farmecul și puterea de a deștepta mintea și a determina voința tuturor, ca să cunoască, că este Dumnezeu, și să înțeleagă, că acest Dumnezeu, părintele nostru al tuturor, și în trecutul îndepărtat a certat poporul Său, dar de și l-a certat nu l-a părăsit, ci prin conducătorii ce i-a dat, a îngrijit și de mângâierea și de mântuirea lui”. A se vedea † Ioan, *Iubitului cler și tuturor credincioșilor din eparhia Aradului, dar și pace de la Dumnezeu Tatăl și Domnul nostru Iisus Hristos, împreună cu salutarea noastră arhierescă!*, în „Biserica și Școala”, anul 1916, nr. 15, p. 112.

Ioan Lupaș⁴. În cercetarea de față, îl vom studia doar pe protoiereul Lupaș, spicuiind din predicile dânsului cele mai elocvente pasaje din punct de vedere omiletic, urmărind cu acribie doar suita logică de idei ce vizează contextul mării tribulații, și modul în care a știut să *mângâie poporul lui Dumnezeu* (Isaia 40, 1-2), urmărind prin predica sa cu multă atenție, viața zbuciumată a satului românesc, ajuns prematur sub colții nemiloși ai unei conflagrații mondiale.

Tabloul satului românesc în omiliile Părintelui Ioan Lupaș

În predica intitulată *Voi preface serbările voastre în jale*, rostită cu prilejul Parastasului slujit în amintirea directorului Virgil Onițiu, în data de 13 decembrie 1915, părintele Lupaș dezvoltă un *captatio fidel* contextului tulbure al marelui război – savoarea portretisticii chemând la introspecție de la primele cuvinte. De luat în vedere faptul că ne aflăm în anul 1915, la un an și ceva de la asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand, moștenitorul habsburgilor la tron, și tot la un an de când în Europa a început logica războiului programat sau războiul total; când la data de 24 mai 1915 se punea la cale planul intrării României în război, considerându-se cel mai prielnic moment de către elita politică românească. Însă, de abia în vara anului 1916, primul ministru al României, Ion Brătianu, marele politician și arhitect al României Mari, a decis să se alătore Antantei, în conformitate cu interesele naționale românești⁵. Revoluția Rusă din 1917, a scos Imperiul Țarist din război, oferind României nu doar șansa alipirii Transilvaniei, ci și a Basarabiei. Acest concurs de împrejurări, l-a determinat pe politicianul Petre Carp să declare cu rumoare: „România a avut atâta noroc, încât nu mai are nevoie de politicieni buni”⁶. Părintele Ioan Lupaș a înțeles nevoia păstrării

⁴ Pentru un medalion al părintelui Ioan Lupaș, realizat cu profesionalism, a se vedea Mircea-Gheorghe Abrudan, *Părintele Ioan Lupaș (1880-1967): un savant în zeghe*, în „Renașterea”, anul 2017, nr. 7, p. 2.

⁵ Neagu Djuvara, *O scurtă istorie ilustrată a românilor*, Editura Humanitas, București, 2013, p. 297.

⁶ Ion Cârja, *Identitate națională într-o lume fără identitate – România la o sută de ani de la intrarea în Primul Război Mondial*, interviu realizat de Tatiana Onilov cu istoricul și conferențiarul universitar doctor Ion Cârja, în „Arthos”, anul 2016, nr. 24, pp. 24-25; Neagu Djuvara, *O scurtă istorie ilustrată a românilor...*, p. 297; Brendan Simms, *Europa: Lupta pentru Supremație de la 1453 până în prezent*, traducere de Lucia Popovici, Editura Polirom, Iași, 2015, pp. 222-225.

cu orice preț a unității de neam și de credință în astfel de timpuri vitrege, căci unitatea tuturor românilor, nu este doar un dat ontic, cât și o stare firească ce trebuie dobândită. În același timp, ea este o realitate exterioară, istorică și geografică dar și o stare interioară cu o evidentă prelungire comunională⁷, desăvârșită prin practicarea virtuților și năzuința spre sfințenie. Tocmai de aceea, inserează un anume *captatio* care avea ca efect secundar, prin sublinierea ororilor războiului, paradoxal vorbind⁸, patentul necesar de a demara solidaritatea între sătenii cei de față⁹: „În acest an de încercări crunte și zguduiri cumplite, când s-au descărcat asupra multor popoare, ca o urgie cerească, mulțimea nenorocirilor, am avut atâtea prilejuri dureroase de a simți, cum se împlinește zilnic prorocia Scripturii și de a vedea, cum se prefac aveau serbările noastre în jale și toate cântările noastre în plângeri... De multă vreme nu s-a mai putut însenina deasupra noastră cerul, căci zi de zi se deschidea mereu pământul, ca să înghită atâtea podoabă de fii aleși ai

⁷ Benedict Vesa, „Unitate lăuntrică, Unitate de credință și Unitate de neam. Frânturi de gând, la 100 de ani de la Marea Unire”, în Justin Tira (ed.), *Calendarul Renașterea 2018*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2018, p. 99.

⁸ Creștinismul în sinea lui este clădit pe această structură a paradoxului: omul este o ființă dihotomică, care în același timp se consumă spre moarte fiind trup și se înnoiește spre viață fiind duh (2 Corinteni 4, 16); omul duhovnicesc în același timp se dezbracă de păcat și se îmbracă întru virtute (Coloseni 3, 9-10); creștinul de rând, trebuie mai întâi să moară căci numai astfel va trăi ascuns cu Hristos în Dumnezeu (Coloseni 3, 3) – singura cale de a ieși din întunericul necunoașterii și din osificarea spiritului. A se vedea Pr. Cătălin Varga, *Paradoxul prezenței în absență sau etapele devenirii*, în „Teologie și Viață”, anul XXIII (2013), nr. 9-12 (septembrie-decembrie), pp. 151-153.

⁹ Foarte asemănătoare ca linie ideatică este predica preotului militar Buzescu, rostită în data de 19 august 1916, în curtea Regimentului „Argeș” nr. 4, în vreme de plin război pentru țara noastră. Predica aceasta este un construct retoric de toată finețea. Firul roșu este extrem de ușor de urmărit de la un capăt la altul, fiindcă răzbate o singură idee unitară: nevoia de comuniune a românilor cu frații lor transilvăneni, aspru subjuogați de mediile politice străine. Iată un crâmpei din această omilie: „Glasurile copiilor, soților și părinților voștri ajung până la voi rugătoare și în suspine vă strigă: «apărați-ne»; iar fiii celor de sub jug străin vă cheamă, cuprinși de atâtea suferință și necaz, întinzându-vă mânișoarele «ca să-i scăpați». Să mergem la luptă cu piepturile deschise fără a gândi la moarte, căci, ori acum, ori altă dată, fiecare tot trebuie să ne dăm și acest bir al vieții pământești. Locul fericirii veșnice este gătit celor care mor pentru Țară, Neam și Credință”. A se vedea Nelu Mitroi, „Preotul Militar – Duhovnic, Părinte și Prieten al Soldatului Român”, în Marius Olteanu (ed.), *Armata Română și Patrimoniul Național*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2010, p. 151.

neamurilor, să prefacă în țărână puterea brațului viteaz în războaie, ca și avântul cugetării rodnice, binecuvântate și înălțătoare în zi de pace”¹⁰.

În predica cu titlul *Scoală-te Doamne, judecă pământul*¹¹, care este reluarea textului din Psalmi 81, 8 al cântărețului Asaf, părintele protoiereu se întreba retoric: „În împrejurările de astăzi, când râuri de lacrimi brăzdează fața multor popoare și râuri de sânge înroșesc pământul multor țări, poate oare să fie deplină și netulburată bucuria creștinilor?”¹².

Interogația retorică este procedeul artistic prin care se adresează o întrebare fără să se mai aștepte un răspuns, însă având scopul de a-l coopta la meditație pe interlocutor¹³. Forța atracției emoționale este puternică, printr-o suită de personificări, unde sunt invocate elementele naturii (râuri, pământul), se accentuează drama nemaiîntâlnită a unei conflagrații mondiale. Atât de adâncă este suferința satului românesc, încât natura însăși participă la această mare tribulație, solidarizându-se cu neputința omului de-a se mai împăca cu vecinul lui. Un scenariu cu adevărat apocaliptic¹⁴, unde

¹⁰ Pr. dr. Ioan Lupaș, *Căzut-a cununa capului nostru*, ediție îngrijită de Pr. Dorel Man, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, p. 35.

¹¹ Psalmistul îl vede pe Dumnezeu în acest cadru prezidând adunarea judecătorilor, adică persoanele cu autoritate din Israel (Ieșirea 22, 8-9), deși unii exegeți cred că se face referire la judecata îngerilor prezenți în curtea de judecată cerească a lui Dumnezeu. Contextul lărgit al acestui psalm, ne arată că este vorba despre reprezentanții lui Dumnezeu care au autoritate pe pământ. Cert este că Însuși Dumnezeu este chemat să judece tot pământul, fiindcă toate popoarele sunt ale Lui, și răspund înaintea Sa. A se vedea John F. Walvoord, Roy B. Zuck, *Comentariu al Vechiului Testament*, Editura Multimedia, Arad, 2010, p. 849.

¹² Pr. dr. Ioan Lupaș, *Cuvântări bisericești*, ediție îngrijită de Pr. Dorel Man, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2017, p. 11.

¹³ Pr. prof. dr. Vasile Gordon, Pr. Adrian Ivan, Pr. Nicușor Beldiman, *Omiletică*, Editura Basilica, București, 2015, p. 475.

¹⁴ În perioada imediat următoare, în timpurile interbelice, părintele Iosif Trifa de la Sibiu, probabil inspirat de discursul profesorului său Ioan Lupaș, cel care i-a predat *Istoria Bisericii* la Facultatea Teologică de la Sibiu, scrie o carte intitulată *Trăim vremuri biblice*, în care spune răspicat: „Oriunde te-ai mișca printre oameni, la sate ca și orașe, dai peste plângeri, greutăți, necazuri. La sate ca și la orașe s-aude același cântec: viața e tot mai grea, greutățile tot mai mari. Un lucru însă nu-l bagă de seamă oamenii și nu-l spune nimeni. Greutățile cresc în rând cu răutățile”. A se vedea Pr. Iosif Trifa, *Trăim vremuri biblice*, Editura Oastea Domnului, Sibiu, 2000, 125 p.

sinecdoca¹⁵ uzitată „fața multor popoare” dorește să exprime suferința abătută peste întregul pământ. Metafora „râuri de sânge înroșesc pământul multor țări” completează în sincron tabloul deconcertant prezentat la scară mondială. Fundalul poetic al oratorului este, mai mult decât evident, inspirația pastelurilor marelui poet Vasile Alecsandri, publicate în revista „Convorbiri literare” între anii 1868-1869, care îi va fi stat cu siguranță drept căpătâi. Spre exemplu, în poezia *Serile la Mircești*, poetul exclamă: „Alături apare un câmp de aspră luptă, / Pătat cu sânge negru acoperit cu morți. / Un june-n floarea vieții strângând o spadă ruptă / Țintește ochii veștezi pe-a veșniciei porți”.

Efectele acestei comunicări sunt de proporții, așa cum bine amintea și domnul Mihai Dinu, că „scopul comunicării este acela de a genera efecte”¹⁶. Performarea actului locutoriu presupune generarea unor acte ca: a pune o întrebare ori a da un răspuns; a da o informație ori o asigurare ori un avertisment; a anunța un verdict ori o intenție; a pronunța o sentință; a face o numire ori un apel ori o critică; a identifica ori a descrie. Întrebarea retorică propusă de părintele Lupaș, sau orice fel de performare locutorie, după cum spunea profesorul Andrei Marga, va produce anumite efecte asupra sentimentelor, gândurilor sau acțiunilor auditoriului sau chiar ale vorbitorului¹⁷. Sentimentele de îngrijorare și frustrare totodată vizavi de situația cruntă a războiului, exaltă din pieptul oratorului încă de la primele cuvinte, căci în alineatul imediat umător al cuvântării sale, el afirmă: „Răspunsul la această întrebare îl vor da pretutindenea lacrimile văduvelor, tânguirile orfanilor și suspinul înădușit al celor ce oftează îndurerăți de ranele lor sau întristați de pierderea celor mai de aproape și mai scumpi ai lor sau chinuți de nesiguranța zilei de mâine”¹⁸.

¹⁵ Sinecdoca este un compus grecesc la origine, unde verbul *sin-ek-didónai* înseamnă „a arunca împreună în același timp”. Este o figură de stil care lărgeste sau restrânge sensul unui cuvânt, prin folosirea întregului în locul părții, și invers, a particularului în locul generalului, a materiei din care este făcut un lucru în locul lucrului însuși. În Biblie, întâlnim sinecdoca în textul din Luca 2, 1: *În zilele acelea a ieșit poruncă de la Cezarul August să se înscrie toată lumea*. A se vedea Pr. prof. dr. Vasile Gordon, *Omiletica...*, p. 470.

¹⁶ Mihai Dinu, *Fundamentele comunicării interpersonale*, Editura All, București, 2004, p. 92.

¹⁷ Andrei Marga, Adrian Ludușan, *Exerciții de Argumentare*, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2010, p. 26.

¹⁸ Pr. dr. Ioan Lupaș, *Cuvântări bisericești...*, pp. 11-12.

Pastelurile de tip alecsandrin vuiesc încă o dată în oratoria părintelui Lupaș, într-o altă predică intitulată sugestiv *Dacă cineva nu voiește să lucreze, nici să mănânce!*, stih preluat din corespondența Sfântului Apostol Pavel cu tesalonicenii (2 Tesaloniceni 3, 10)¹⁹. Aici, spune în registru poetic următoarele: „A început a se dez-băera binișor vremea. S-au desfundat omăturile, încleștate prin văile adânci și codrul s-a scuturat pe îndelete de podoaba cea albă și grea a iernii. A început a se premeni câmpul și s-au trezit ca dintr-un somn lung ogoarele, care au odihnit toată iarna sub așternutul moale de zăpadă. Câmpul întins, începând a se împodobi cu o haină de catifea verde, așteaptă acum pe plugari, să-și înfrățească iarăși traiul cu milostiva și rodnică glie. Vântul de primăvară adie prin satele noastre ca un glas de chemare la muncă, ca un glas pe care toți plugarii cei de ispravă l-au dorit de mult. Și acum nu întârzie a-l înțelege și a-l urma. Deodată parcă învie câmpurile. Tot satul, cu mic cu mare, începe a se înșirui pe brazdă...”²⁰.

Când parcurgi aceste cuvinte, parcă nu îți vine să crezi că ele au fost rostite într-o omilie, căci par a fi extrase dintr-un roman ce descrie viața de la țară și renașterea naturii în toată splendoarea ei de nuanțe și culori. Parcă parcurgi o pagină de beletristică fină. Se prea poate ca opera lui Mihail Sadoveanu să fi stat drept suport moral și inspirațional pentru această descriere, vasta cultură literară, istorică și teologică a părintelui Lupaș, școlit la cele mai bune Universități ale Occidentului, își spune din plin cuvântul²¹. Poetul naturii este totodată un moralist, descoperitor de robustețe sufletească și înțelepciune în această existență retrasă. Tema naturii se

¹⁹ În acest text biblic observăm cum îndemnul la muncă serioasă a constituit încă de la început o constantă a învățaturii creștine. Privită în ansamblul ei, avertizarea li se adresează direct celor care fug de muncă. În Biserica creștină, disponibilitatea pentru muncă și dreptul la întreținere sunt interconectate, sunt în sintonie directă. Aici se vorbește despre unii creștini care nu doreau efectiv să muncească, nu că nu aveau posibilitatea să muncească cum greșit s-ar subînțelege, însă toată această escapadă apare pe fondul febrilității concepției revenirii Domnului Iisus. Dată fiind iminența reîntoarcerii sale, creștinii din Tesalonic au ales să nu mai muncească deloc, pentru a-și dedica tot timpul rugăciunii și meditației – însă vedem că această practică nu era nicidecum o învățătură a Bisericii, ci se naște pe fondul slăbiciunii omenești. A se vedea Eberhard Hahn, *Epistolele către tesaloniceni*, Editura Lumina Lumii, Sibiu, 1999, pp. 166-167.

²⁰ *Mângâiați poporul!...*, pp. 13-14.

²¹ Pr. Cătălin Varga, *Omilii în timp de război: Biserica Ortodoxă Română în perioada Primei Conflagrații Mondiale (1914-1918)*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2018, p. 135.

regăsește la Mihail Sadoveanu în toate operele literare, nu numai în cele care descriu în mod special zone mirifice ale plaiurilor românești, de aceea prozatorul a fost supranumit „poet al naturii”. Natura, prezență esențială în toate operele sadoveniene, romane istorice, povestiri romantice ori cărți de înțelepciune, constituie tema predominantă în cărți precum *Valea frumoasei*, *Împărăția apelor*, *Vechime*, *Țara de dincolo de negură*²².

Toate aceste motive sadoveniene vin precum țâșnirea unui izvor cristalin, plin de proștețime și de viață, în deschiderea acestei cuvântări bisericești. Ținta socială a prediciei de față este evidentă, dat fiind faptul că vecinii noștri sunt plecați pe front departe pentru a ne apăra pe noi de invazia dușmană, datori suntem și noi cei rămași acasă, să le lucrăm pământul lor nearat, iar din roade să se înfrupte familiile zbuciumate ale acestora: „Ca să le ușurăm povara din inimă și ca să-i ajutăm din toate puterile noastre pe cei ce luptă și se jertfesc apărând liniștea și siguranța țării noastre, suntem datori a îngriji cu tot dinadinsul, ca să nu rămână nici brazda lor nemuncită, nearată, neșemănată și neodrăslită. Suntem datori a munci pentru dâșșii!”²³.

Acțiunile sociale ale protopopiatului Săliște, condus de părintele protopop Ioan Lupaș, sunt un fapt cât se poate de real. Acțiunile voluntare și filantropia clerului ortodox sunt demne de trecut în cartea recordurilor²⁴. Preoții aceștia rosteau rugăciuni pentru vreme de război, veneau în ajutorul credincioșilor cu vorbe de alinare duhovnicească, alergau în miezul nopții la casele sătenilor pentru îndeplinirea diverselor servicii, ajutau rudele celor trimiși pe front să alcătuiască diverse pachete și să scrie în locul multora care nu știau carte pentru cei dispăruți, fie apelând la Crucea Roșie, fie la Oficiul de Îngrijire al Prizonierilor de Război, compuneau scrisori sau alte acte oficiale în lipsa notarului²⁵ etc. În acest context, rămân memorabile cuvintele celui pe care-l analizăm, adresate

²² Ciobanu Florica, *Natura în opera lui Mihail Sadoveanu*, în <http://murmuruljiltului.hi2.ro/MSadov/NaturaDespreOperaSadoveanu.pdf> (accesat ultima dată în 8.02.2020).

²³ *Mângăiați poporul!...*, pp. 14-15.

²⁴ Pr. Constantin Nazarie, *Activitatea preoților de armată în campania din anii 1916-1919*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1921, pp. 5-11.

²⁵ Daniela Deteșan, „Acțiuni caritabile din Protopopiatul Ortodox Săliște în timpul Primului Război Mondial”, în Ioan Bolovan (ed.), *Primul Război Mondial. Perspectivă Istorică și Istoriografică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2015, p. 539.

preoților sălișteni, cu ocazia cuvântării la deschiderea sinodului protopopesesc din data de 25 februarie 1915: „...cugetați la sânguina neobosită a albinelor care adună cu osârdie dulceața florilor și umplu fagurii de miere cu ea, fără a se măhni că din osteneala lor se vor înfrupta alții²⁶”. Cu siguranță l-a avut drept model pentru această preocupare socială pe Marele Vasile. Acesta a transpus în practică el cel dintâi exortațiile la milostenie din predicile sale sociale, pentru că stăpânit de un umanism rar întâlnit, Sfântul Vasile, imediat după botezul său, își împarte toată averea la săraci. Iar mai apoi când se va afla în fruntea Bisericii, cu ocazia mării secete din anul 367, urmată de foametea din anul 368, care pustiise totul, sfântul nostru nu s-a mulțumit doar să țină cuvântări pline de patetism, în care să îndemne la milostenie, ci el însuși a făcut o a doua împărțire a averii la săraci, hrănindu-i pe toți, fără a face deosebiri între creștini sau evrei sau păgâni²⁷.

Cunoaștem din relatările istorice, că cel puțin în zona Banatului (exceptând și celelalte zone ale Țării), viața socială a sătenilor de aici a avut de suferit enorm. Autoritățile străine au declarat în aproape toate localitățile Banatului, pentru a asigura armatei austro-ungare hrana necesară, o permanentă campanie de rechiziționare a produselor agro-alimentare, a produselor animaliere și a recoltelor de cânepă, cartofi și nutrețuri. Au fost rechiziționate și animale de tracțiune (caii cu întregul echipament necesar), iar în unele locuri chiar și materiale de zidit (cărămidă, țiglă, ciment, var). O pustiire a săracilor români la nivel general. Spre exemplu, conform datelor istorice furnizate de colecția foi „Nicolae Ilieșiu”, locuitorilor comunei Balint, li s-au rechiziționat fără nici o milă, caii, boii și vacile, oferindu-li-se în schimb, un preț derizoriu, jicnitor de-a dreptul²⁸. Un alt exemplu sunt sătenii din comuna Bucovăț, care au suferit de foame de pe urma rechiziționării alimentelor și a gazului de iluminat. Preotul comunei Al. Popovici a avut și dânsul de suferit; neavând cantitatea imensă de ovăz cerută spre rechiziționare, a fost obligat să o răscumpere în bani. Iar în comuna Fârdea, au fost confiscate multe bucate și vite, mai ales în anul 1918,

²⁶ *Arhiva Protopopiatului Ortodox Român Săliște*, din 1 iunie 1915, 443, foaia 3.

²⁷ Liviu Petcu, „Sfântul Vasile cel Mare – Panegirist al Milosteniei”, în Emilian Popescu (ed.), *Sfântul Vasile cel Mare. Închinare la 1630 de ani*, Editura Basilica, București, 2009, p. 165.

²⁸ *Arhivele Muzeului Banatului Timișoara*, fond Nicolae Ilieșiu, dosar 4.

autoritățile maghiare luând din mâinile țăranilor săraci, aproape toată recolta de grâu, lăsând comunei din întreaga cantitate, un gramaj necesar cât să acopere pentru un timp estimativ de trei luni nevoile satului. Rechizițiile nu au cunoscut nici o îndurare, deoarece vedeau în țăranii români, posibili dușmani ai statului maghiar²⁹.

Mai mult decât atât, cunoaștem din presa vremii că ajutoarele sociale primite din partea Statului Român nu ajungeau toate la destinație, sau dacă ajungeau nu puteau fi accesate de către toți, din cauza speculei nemiloase cu alimente și cu articole de primă necesitate. De asemenea, colectele sociale instrumentate nu ajungeau din păcate la destinatari, aceasta datorită corupției din sectorul public³⁰.

În predica *Ne lăudăm întru necazuri*, rostită în Biserica mare din Săliște la data de 12 iulie 1915, cu prilejul parastasului pentru odihna sufletească a căpitanului Ioan Goșa, care a murit în lupta de la Ravaruska (4 iulie 1915), identificăm prezența unei catahreze³¹: „n-au încetat inimile lor a se lupta și ele, împreună cu iubiții lor de pe câmpul de război”³². Poate la fel de bine să fie luată ca o metaforă, însă credem noi că se potrivește mai bine logicii catahrezei, căci contextul ne spune că intenția sătenilor rămași acasă, a fost de a se lupta în rugăciuni fierbinți către Dumnezeu, pentru izbăvirea cu viață a celor dragi de pe front. Practic, datorită contextului războiului, ceea ce putea rămâne o frumoasă metaforă, de fapt se transformă în catahreză – oratorul dorește ca prin această expresie folosită, să atingă o altă realitate, una mult superioară, cea a luptei

²⁹ Arhivele Muzeului Banatului Timișoara, fond Nicolae Ilieșiu, dosar 30; Arhivele Muzeului Banatului Timișoara, fond Nicolae Ilieșiu, dosar 79; Arhivele Muzeului Banatului Timișoara, fond Nicolae Ilieșiu, dosar 143, f. 3.

³⁰ I. Mihălcescu, *Cauzele necredinței contemporane și mijloacele de a o combate*, în „Biserica Ortodoxă Română”, anul 1915, nr. 1, p. 59.

³¹ Vine din grecescul *katachrēsis* care înseamnă folosire improprie a unui cuvânt, o figură de stil la care recurgem când nu se găsește în limbă un cuvânt propriu pentru a exprima ceea ce voim să spunem. Este o denumire dată unui lucru printr-un cuvânt pe care îl folosim în altă parte. În literatura religioasă avem exemplul textul din Matei 4, 5: *Atunci diavolul L-a dus în sfânta cetate și L-a pus pe aripa templului*. A se vedea Pr. prof. dr. Vasile Gordon, *Omiletica...*, pp. 472-473.

³² Pr. dr. Ioan Lupaș, *Căzut-a cununa capului nostru...*, p. 46.

duhovnicești prin rugăciune³³. Discursul părintelui Lupaș se înscrie foarte bine pe linia dezvoltată de oratoria preoților militari³⁴, care pe câmpul de luptă fiind, aveau o grijă pastorală deosebită pentru situația dată, dar și o preocupare retorică de cea mai bună calitate, cu scopul de-a ajunge direct la inimile ascultătorilor³⁵. Așadar, observăm un sat românesc în plină empatie duhovnicească.

³³ Este exprimarea simbolică a războiului cel duhovnicesc, portretizat de Sfântul Pavel în Efeseni 6, 10-17. Războiul acesta nevăzut necesită îmbrăcarea întregii armuri a lui Dumnezeu, iar armura este o exprimare metaforică a omului nou din 4, 24. Cuvântul grecesc folosit de apostol este *panoplia*, care vizează întregul echipament militar duhovnicesc (încingerea pieptului cu adevărul, îmbrăcarea și încălțarea cu platoșa dreptății, respectiv pacea Evangheliei, pavăza credinței, coiful mântuirii și sabia Duhului Sfânt). Oricare din aceste piese vestimentare sunt de vitală importanță pentru lupta noastră duhovnicească, acolo unde lipsește unul singur, soarta întregului război este serios periclitată. Genitivul folosit în text (*toū Theou*) și care înseamnă „al Domnului”, ne arată faptul că armele folosite în luptă nu sunt ale noastre, de aceea trebuie să le cerem cu și mai mare râvnă lui Dumnezeu, atunci când observăm că ele slăbesc în viața noastră. Înțelegem astfel natura serioasă a războiului, în care depindem cu viața noastră de harul lui Dumnezeu, căci fără ajutorul Lui, am fi înghițiți de vii de către satana și luptătorii lui, adică duhurile necurate. În lupta aceasta duhovnicească, apostolul mai subliniază un aspect: verbul *dínasthai* ne îndeamnă să-i ținem piept vrăjmașului, cu orice preț, și să nu cedăm niciodată lupta. Căci împotrivirea noastră duhurilor răutății, dovedește eliberarea de sub jugul păcatului, iar noul statut se menține doar prin trezvie duhovnicească. A se vedea Andrew T. Lincoln, *Ephesians*, Word Books Publisher, Dallas, 1990, pp. 442-443.

³⁴ Principalul țel al preotului militar, pe lângă pregătirea duhovnicească a soldatului în vederea primirii Sfințelor Taine, dată fiind incertitudinea zilei de mâine, era și susținerea moralului tinerilor luptători. Munca era istovitoare în acest sens, „vastul câmp de activitate” la care face referire protoiereul depășea de multe ori capacitățile fizice ale sacerdotului. Întâlnim aici, în contextul războiului, o permutație, o schimbare de optică bisericească, autoimpusă de situația din teren. Preotul trebuia să-i îndemne pe soldați la luptă, altfel mureau cu toții în tranșee, iar frații transilvăneni rămăneau în continuare abrutizați. Numai din perspectiva aceasta a morții iminente, în cadrele logice și legice ale războiului, putem vorbi despre un nou gen oratoric al Bisericii Ortodoxe Române, repet, autoimpus de situația tragică prin care trecea poporul român. A se vedea Pr. Cătălin Varga, *Omiliile în timp de război...*, p. 105.

³⁵ Mihai-Octavian Groza, „Religia Marelui Război reflectată în textele memorialistice”, în Ioan Bolovan (ed.), *Primul Război Mondial. Perspectivă Istorică și Istoriografică*, p. 87.

Concluzii

Dacă în secolul al II-lea după Hristos, istoricul Publius Cornelius Tacitus remarca cu tristețe lipsa marilor oratori din vechime în mijlocul comunității sale³⁶, Biserica Ortodoxă se poate lăuda cu un strălucit retor al secolului XX, în persoana academicianului, istoricului, preotului și profesorului Ioan Lupaș. Elocința și-o dobândește cu siguranță după multă sârguință în ogorul predicării, arând adânc zi și noapte, pentru a găsi cele mai alese cuvinte născătoare de preafrumos creștinesc în sufletul ascultătorilor săi.

În omiletica sa rostită pe timp de război, ni se înfățișează viața satului românesc, una zbuciumată de ororile unui război crâncen, ce-a împins, nu de puține ori, rezistența tuturor până la paroxism. De asemenea, întâlnim în sufletul țaranului român o disponibilitate hristică de a-și accepta condiția obnubilării, hotărând să se arunce cu toată încrederea în brațele Proniei, de unde să-și reîmprospăteze resorturile interioare. Deschiderea sa socială față de nevoile celor mai săraci ca el face din țaranul român o nestemată rară, care strălucește cu atât mai mult cu cât nici el, de bună seamă, nu se prea putea lăuda cu multe bunuri materiale. Însă alteritatea prețuia de fiecare dată mai mult chiar decât propria persoană – iată, dar, auditoriul exortațiilor părintelui Lupaș, iată, deci, finalitatea omiliilor de calitate.

³⁶ Aurel M. Cazacu, *Despre oratorie și retorică la Tacitus*, în „Bibliotheca Septentrionalis. Philosophia perennis”, anul 2016, nr. 1, p. 97.